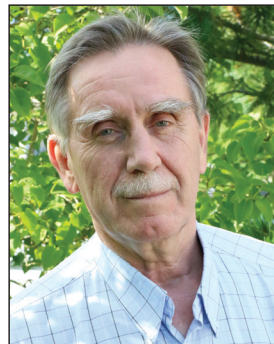

Juha Tainio

Toimittaja, verkostotutkija
juha.tainio@migrationinstitute.fi

Ajatuksia kielirajoista, niiden synnystä ja murtamisesta

Avainsanat: kieliraja, ummikko, kaksikielinen, Perämerenkaari, Haaparanta, Tornionlaakso, Keski-pohjanmaa, poikkinainti, ruotsinsuomalainen, kveeni, meänkieli, Fennoskandia, Pähkinäsaari-Bjurö rajalinja, Bjuröklubb, Ratan, Uumaja, Hanhikivi, Lill-Cainus, Vääräjoki, Suomen sota, laivaseminaari

Miksi kirjoitin kielirajoista? Halusin koota tiedon, joka on kertynyt parin vuoden aikana Kannuksen KanTo kansalaisopiston kurssilla, Suomi 100 Oskari Tokoi ennen ja jälkeen 1917-seminaareissa, viime vuoden matkoilla Perämeren ympäri, sen eri rajoille sekä Siirtolaisuusinstituutin 45v juhlaseminaarissa Vaasan laivalla. Artikkelini on myös tilitys omasta elämästäni kielirajoilla, kivisestä tiestä kaksikielisyyteen ja kahden maan Suomen ja Ruotsin kansalaisuuteen. Haluan samalla välittää kiitokset kaikille, jotka ovat jakaneet omat kokemuksensa osallistuen matkoille ja seminaareihin. Teidän avullanne tämä tarina kokosi laajemman joukon tiedot ja vahvasti uskoa siihen, että kielirajoilla hankittu kaksikielisyys on hyvä pohja monikielisyyteen.

Kirjoitukseni käsittelee kielirajoja. Harri Mantilan "Lapin rajat ja murrerajat" artikkelissa murteiden syntyä pohditaan samaan tapaan. Tämä pohjoisen kielioloista väitelleen professorin artikkeli on syväluotaus siihen, kuinka rajat ovat vaikuttaneet kieleen ja murteiden syntyyn. Keskipohjalaiset murteet ovat keskeisesti esillä. Niiden yhteys Torniolaaksoon ja Ruijaan selvittelin seikkaperäisesti.

Kielimuurin murtaminen ja kolmikielisyys on myös EU:n koulutukselle asettama tavoite. Erityisen hyvin tähän pääsevät ruotsinkieliset koulut Suomessa. Ruotsissa tilanne on synkkä: suomenkielisiä luokkia ei ole ja suomenkielen opetusta voi saada pari tuntia viikossa. Vain muuttama yksityinen koulu toimii suomeksi.

Huolimatta EU:n tarkastajien lukuisista huomautuksista, Ruotsi ei ole käytännössä korjannut suomenkielen asemaa, vaikka kieltä on puhuttu Ruotsissa koko maan historian ajan. Erityisen kimurantti tilanne on pohjoisessa, jossa vähemmistökieliä ovat Ruotsissa meänkieli ja Norjassa kveeni. Kielitieteilijöiden mukaan ne ovat suomenkielen keski- ja pohjoispohjalaisia murteita, mutta tilanne muuttui, kun 2000-luvulla valtiot tekivät niistä omat kielet, jotka saivat EU:n kansallisen vähemmistökielen aseman. Tämä päätös piirsi kielirajan ruotsinsuomalaisten ja norjansuomalaisten sekä kveenien ja meänkielisten välille.

Ruotsin- ja suomenkielen kielirajat Keski-Pohjanmaalla ovat jyrkkiä ja piirtyneet paikoilleen useiden sukupolvien aikana. Nyt päättymisvaiheessa oleva "Kielirajan murtajat" -projektimme pyrkii hahmottamaan Kokkolan, Perho- ja Lestijokilaaksojen kielirajoja ja tarkastelemaan ilmiötä myös laajemmin.

Kielimuurin murtajat ja Kieliraja -projektit pantiin alulle 2018. Hankettamme pohjustivat kymmenkunta vuotta sitten aloitetut projektit Kielirajalta kielirajalle (2011), ja sen työtä jatkanut Rajaton musiikkihanke (2013). Uuden hankkeemme mahdollisti Svenska kulturfondenin apuraha ja Hanasaaren suomalaisruotsalaisen kulttuurirahaston tuki. Laivaseminaari oli myös osana Siirtolaisuusinstituutin 45-vuotisjuhlintaa.

Pähkinäsaaren rauhan Majavaasaari (Bjurö) Bjuröklubb päätyvät rajalinjaukset. Vihreä pillkuviiiva on Sulevi Juhoilan mukaan se oikea raja. Sitä tukee myös maaston muodot ja kielirajan läheisyys. Pyhäjoen kohdalla punainen viiva ylittää Perämeren leveämmästä kodasta. Hanikivi siellä ei ole rauhansopimuksessa kuvatussa paikkassa. Siksi se ei monen tutkijan mielestä ole oikea kivi. Kuva: Jouni Korkiasaari.

Vuoden 2019 aikana olemme tehneet lukuisia matkoja ja koonneet aineistoa, joka sisältää henkilöhaastatteluja, seminaareja sekä näiden äänitteitä. Taltioimassamme aineistossa pohditaan kielimuurin vaikutuksia yksilö- ja yhteisötasolla. Esittelemme niissä myös lukuisia kaksikielisiä ihmisiä, jotka kertovat kuinka he pääsivät kielimuurin yli. Nämä äänitteet arkistoidaan. Keräsimme projektissa kielirajakokemuksia, asutushistoriaa ja kielten variaatioita sekä pohdimme millaisia jälkiä uskonnot, piispat, kuninkaats, keisarit ja kansallisvaltiot ovat Pohjanmaalle jättäneet.

Lähtökohtana henkilökohtaiset kokemukset

Projektimme lähtökohtana oli koota kahden keskipohjalaisen työuransa aikana kertyneitä kielirajakokemuksia. Oma kokemusmaailmani koostuu elämästäni syntymäpäitjäsäni Kannuksessa ja työurastani Ruotsissa. Toinen työryhmän jäsen, **Kauppi Virkkala**, on kielirajan tuntumasta Kaustiselta. Opimme tuntemaan toisemme nuoruuden urheilukilpailuissa ja Kaustisen kansanmusiikkijuhlilla. *Kielirajalta kielirajalle*-hankkeen aiheeseen innostuimme 2000-luvun alkaessa, minun ollessani Ruotsin Radion Sisuradion toimittajana Haaparannalla ja Kaupin työskennellessä Keski-Pohjanmaan maakuntaliitossa Kokkolassa.

Meidän molempien työtämme leimasi kaksikielisyys. Me ja tapaamamme ihmiset käyttivät luontevasti ruotsia ja suomea, kielimuuria ei ollut – vaikka sen olemassaolon kyllä aika ajoin vaistosi. ”Kielimuurinmurtaajat” -seminaarien ja keskustelutilaisuuksien avulla halusimme selvittää, kuinka kaksikielisyys saavutetaan, sekä kerätä ideoita keinoista, jolla kielimuuri olisi murrettavissa.

Kielirajan murtuminen

Luontevimmin kaksikielisyyteen pääsee, jos osaa ja voi hyödyntää kielirajan kumpaakin puolta. Jos toinen vanhemmista puhuu lap-

selle ruotsia ja toinen suomea, se on avain hyvään alkuaan, mutta se ei yksistään riitä. Haastatteluissamme nousi esille, että aktiivinen kaksikielisyys saavutetaan vain, jos kouluopetus tukee toista kieltä, usein vähemmistön puhumaa kieltä, tarpeeksi. Olen itse pohtinut kielirajakysymystä ja omasta kielestäni luopumista koko elämäni ajan. Etsin vastausta työskennellessäni 40 vuotta toimittajana Ruotsissa. Tähän aikaan kuului kiivas etsintäjakso kielirajoilla Haaparannalla. Paluumuutto Kannukseen paljasti kielirajat myös omassa perheessäni. Mielenkiintoista olikin verrata Keski-Pohjanmaan ja Torniolaakson kielioloja.

Synnyin Kannuksessa 1947 suurperheeseen, johon kuului kolme sukupolvea ja kaksi kieltä. Isoäitini oli syntynyt kielirajan takana umpiruotsalaisena Ähtävällä, samoin hänen vanhin tyttärensä eli minun tätini, Amerikan kävijä, joka kahden tyttärensä kanssa asui lapsuudenkodissani. ”Mamma”, isänäiti puhui ruotsia lapsilleen ja komensi ruotsiksi myös lastenlapsiaan. Minuun mammani kieli ei kotona tarttunut, sillä olin vain kolmevuotias hänen kuollessaan. Isäni oli kaksikielinen, vaikka tajusinkin sen vasta teini-iässä, sillä hän ei koskaan puhunut minulle ruotsia.

Jäin siis ummikkosuomalaiseksi, ja vasta keskikoulussa opin ruotsin alkeet. Kokkolan kauppaopistossa näin, kuinka kaksi kieltä voi toimia samassa rakennuksessa. Pääsin myös tutustumaan kielirajan takaisin sukulaisiin. Huolimatta sukutaustastani ja vaikka ”kaveerasin” Kokkolan ruotsinkielisten kanssa, ei ruotsin kieli ottanut oikein sujuakseen. Ainoaksi mahdollisuudeksi lapsuudessa menetetyn kielen oppimiseksi jäi muutto Ruotsiin. Sen tein 50 vuotta sitten, vuonna 1969, monen muun suomalaisen tavoin. Minusta tuli ruotsinsuomalainen, vaikka se ei ollut tarkoitukseni – halusin vain oppia ruotsin kielen. Kolmenkymmenen Ruotsin vuoden jälkeen

Ratanin Bygdesten rajakiven päältä oli huikeat näkymät, mutta Bjurö ja Bjuröklubb maisemat olivat paremmat. Vieressäni op-paamme Börje ja Ritva Lundberg. Kuva: Jouni Korkiasaari.

hallitsin sen vihdoin. Lukiessani myöhemmin mamman ruotsinkielistä virsikirjaa huomasin, että kielitaitoni oli yltänyt jopa tunnekielen tasolle. Sanojen taustalla olevat ajatukset avautuivat uudella tavalla, ja ymmärsin myös hänen Raamatun väliin säästämäänsä kirjeitä. Olin päässyt kielirajan yli ja saavuttanut tavoitteenani olleen kaksikielisuuden. Kun kymmenkunta vuotta sitten muutin takaisin Suomeen, ilmoitin kielekseni ruotsin. Olin saavuttanut sen, mitä lähdin hakemaan.

Ennen paluumuuttoani Suomeen hain Ruotsin kansalaisuuden. Ajattelin, että kaksoiskansalaisuudesta olisi hyötyä, koska halusin jatkossakin elää molemmissa maissa, kuten Ruotsin kansallislaulussa sanotaan: "Jag vill leva, jag vill dö i Norden".

Mutta vaikka koen olevani kotonani molemmissa maissa ja olevani rajat ylittänyt pohjoismaalainen Fennoskandian asukas, kuulun tavallaan kahteen kielivähemmistöön, enkä tunne saavani täyttä arvontantoa kummankaan enemmistön silmissä. Näihin tumtemuksiin sain vahvistusta Kai Latvalehdon ansiokkaasta esityksestä Siirtolaisuusinstituutin Muuttoliikesymposium 2019-tapahtumassa, jossa hän vauhdikkaasti kertoi omassa väitöskirjatutkimuksessaan selvittämäänsä ruotsinsuomalaisuuden tunteja.

Kai Latvalehto esittelee itsensä suomalaisiksi ruotsinsuomalaiseksi. Samaistuin tähänkin määritelmään, mutta kuten yllä olevasta henkilötarinastani ilmenee, olen oi-

keastaan Suomen ruotsinsuomalainen suomenruotsalainen.

Kyse on samalla laajemmasta identiteettiin ja kielirajaan liittyvästä kysymyksestä. Se koskee mitä suurimmassa määrin ruotsinsuomalaisia, joita voidaan arvioida olevan Ruotsissa jo yli miljoona henkeä. Heitä on lisäksi suuri määrä myös Suomessa, vaikka ilmiön laajuutta ei olekaan tutkittu.

Projektin matkojen, seminaarien ja opintopiirien antia

Kieliraja-projekti tuotti runsaasti tietoa kielirajojen synnystä ja niiden olemassaolosta. Lisäksi se synnytti pohdiskelua kielirajojen ja muiden historiallisten ja rauhansopimusten rajojen yhteydestä toisiinsa.

Perämeren "Kielirajat" ja Tornionlaakson seminaareissa Haaparannalla lähtökohtana oli ruotsinsuomalaisuus Ruotsissa 1800-, 1900- ja 2000-luvulla. Kurssilla tarkasteltiin Fennoskandian asutushistoriaa ja muuttoliikkeitä ruotsinsuomalaisin silmin. Keskusteltiin myös kielimuurin murtamisesta ja rajakauti Tornio/Haaparannan eri kehitysvaiheista, "Kaihuun" merestä ja Pohjoiskalotista Ragnar Raation ohjelmia kuunnellen.

Aiheemme kannalta erinomaisen kiinnostava oli seminaarissa käyty keskustelu Haaparannan kielikoulun tulevaisuudesta. Oppilaat tulevat tähän Tornion ja Haaparannan yhteiseen kouluun molemmilta puolin

Sulevi Juhola ja Juha Tainio sen oikean rajakiven "Jättiläisen kukkarokiven" juurella. Se on lähellä Raution kirkonkylää Hanhiojan ja Lill Cainus nykyään Vääräjoen välisellä harjulla. Kuva: Jouni Korkiasaari.

rajaa, tavoitteenaan kolmikielisyys eli oman kielen, naapurin kielen ja englannin oppiminen. Kielikoulu on saanut kunniamainintoja hyvistä tuloksista, mutta keväällä 2019 sen tulevaisuus oli uhattuna rahoituskriisistä. Siellä kuultiin myös **Jouni Korkeasaaren** luento Amerikan siirtolaisuudesta. Esimerkkinä oli Tornionlaaksosta Amerikkaan muuttanut *Alma Kyrö*, joka oli käymässä kotiseuduillaan ja Ragnar Lassinantin Pohjoiskalotti -ohjelmassa, jossa hän kertoi elämästään Minnesotassa.

Kannuksesta Oravaisten, Uumajan ja Ratanin kautta Haaparannalle tehdyn retken aikana tutustuimme Suomen sodan 21.2.1808–17.9.1809 taistelupaikkoihin, Pähkinäsaaren ja Majavaasaaren rajamerkkeihin sekä muihin rajoihin ja kivikautisiin rantoihin.

Keskipohjanmaan rajat -retki Kannukseen tehtiin Pähkinäsaaren rauhan rajalle, 1808 välirauhan tekopaikkaan Lohtajan pappilaan, Vattajanniemelle, Kokkolaan ja Kruunupyhyyn. Matkan oppaana oli Lohtajan kotiseutuyhdistyksen puheenjohtaja **Helena Anttiroiko-Mehtälä**. Kiersimme Oskari Tokoin suvun paikkoja, kuulimme tarinoita paikallishistoriasta ja tutustuimme kielirajaan maastossa. Matkamme huipentui Suomen sodan taistelupaikalle Kruunupyhyyn, jossa **Henrik Huhta** asuu vaimonsa **Vivianin** kanssa. Heidän vanhassa myllykamarissaan pidetyssä kahvihetkikeskustelussa avautui isäntävään kaksi henkilökohtaista näkymää

kielirajaan, lisäksi keskustelussa tuli esille paljon keinoja sen murttamiseen.

Kielimuurinmurtajat-laivaseminaari Svenska fondetin ja Siirtolaisuusinstituutin 45-vuotislaivariesteilyltä Wasa Expressillä oli monin tavoin projektin huipentuma, jossa osallistujat jakoivat omia kokemuksiaan teemasta.

Margarita Lukkarinen oli toimittajana Österbotten-lehdessä. Hänet opin tuntemaan paikallisen toimittajayhdistyksen tilaisuuksissa. Kokoonnutumiset olivat hyvä tapa luoda rajat ylittäviä henkilökohtaisia suhteita ja murtaa muureja. Sama toimi Barentsin alueen toimittajaverkostossa, jonka toimintaan aktiivisesti osallistuin Haaparannalla ollessani.

Henrik Huhta kasvoi kielirajalla Perhojoen suulla, suomen sodan "Stora älven, Kaukobra"-taistelun paikalla. Hänen kotonaan puhuttiin ruotsia, mutta parhaan kaverin kotona suomea. Näin kahden kielen taito kehittyi luontevasti lapsuus- ja nuoruusvuosina.

Sama malli toimi myös Tornionlaaksossa Svansteinissä, vanhassa Turtolan kylässä Ruotsissa syntyneellä **Bengt Westmanilla**. Hän on aktiivipoliitikko Norrbottenin maakäräjillä ja Haaparannalla, jossa hän on vaikuttanut myös Ruotsinsuomalaisten Kansankorkeakoulun, (SveFin), toimintaan. Hänen vaimonsa **Leena** oli yksi 30 vuotta sitten perustetun kielikouluidean kehittäjistä. Bengt oli kunnanneuvos, kun rajan ylittävää yhteis-

Uumajan kaupunkikirkon luona on Döbelnin puisto ja monta Suomen Sodan 1809 muistoa. Radiotoimittajat Kaarina Honkanen ja Juha Tainio valvoivat vuonna 2009 yhdessä merkivuoden tapahtumia. Kuva: Jouni Korkiasaari.

työtä käytännössä rakennettiin. Sen näkyvimmistä tuloksista on IKEA:n rakentaminen Haaparanta-Tornion rajalle.

Rajaseudun tulehtuneiden Ruotsi-Suomi-suhteiden takia yhteistyön tie oli kivinen. Alussa Bengt Westman sai toiminnastaan Haaparannan ruotsalaisilta paljon kritiikkiä. Hän jätti Haaparannan kunnanneuvoksen toimen ja siirtyi Perämeren kaaren yhteistyön toimitusjohtajaksi. Tätä työtä Kauppi Virkkala ja Bengt tekivät yhdessä. Sille historiallista syvyyttä antoi projektissa tehty havainto, jonka mukaan Perämeren rannikon yhteistyökaari "Bottenviksågen" ylsi kaikkien nykyisten rajojen yli alueelle, joka Pähkinäsaaren rauhassa 1323 sovittiin kokonaan kuuluvaksi Novgorodille.

Siirtolaisuusinstituutin **Magnus Enlund** kertoi projektissa Lars Levi Laestadiuksesta. Hän kuvasi Laestadiuksen yhteiskunnallisen vaikuttajana ja kielimuurien ylittäjänä, sekä aikansa kansainvälisesti tunnettuna tiedemiehenä ja tutkijana. Hänen käynnistämänsä uskonnollinen herätysliike on laajalle levinnyt ja sen vaikutus kieli- ja valtakunnanrajat ylittävään yhteistyöhön on huomattava. Karesuandossa, paikassa, jossa liike syntyi, oli silloin myös paljon alkoholista johtuvia ongelmia. Siksi seuroissa saarnattiin viinan kiroista ja raittius oli alkuajoina osa uskonnollista sanomaa.

Sukututkija **Ulf-Peter Granö** tuotti projektiimme korvaamattoman arvokasta tietoa

kielirajojen yli muuttamisesta. Hänen tietokoneesta on ammennettu paljon faktaa artikkelin tueksi.

Kieli ja ensimmäiset rajalinjat

Fennoskandian mannerjalustan pohjoisella osalla on kieli-, kulttuuri- ja valtakunnan rajojen kirjo. Ensimmäinen historiaan kirjoitettu rajalinja vedettiin Pähkinäsaaresta Majavaasaaren (Bjurö). Alkuperäinen vuoden 1323 rauhansopimus ei ole säilynyt, vain siitä tehdyt käännökset, ja siksi sen linjauksesta kiistellään edelleen. Novgorodin Vepsän viidenneksen, Inkerinmaalta Pohjanlahdelle kulkeva rajalinja päättyi Ruotsin puolella Bjuröklubbaan. Mutta missä on rajasopimuksen Suomen puoleinen merkki, "kauas merelle näkyvä suuri kivi", Hanhikivi?

Jotkut tutkijat ovat vakuuttuneet, että Pyhäjoen atomivoimalan lähellä oleva Hanhikivi ei ole se oikea, mutta missä se sitten on? Etsimme sitä sopivista maastokohdista ja teimme retkiä muinaisille merenrannoille.

Rauhansopimuksen tekstiin sopivan kiven löysi paikallisen historian tuntija **Sulevi Juhola** Kalajoen Kärkiskylän kotinsa läheltä. Siellä on suuri kivi, joka ennen maan koitamista nykyiselle tasolle "näkyi kauas merelle". Kivi on Sievin ja Raution kirkonkylien välisellä "kaaralla" hiekkaharjutiin vieressä, vanhan kartan Lill Cainus-nimisen, nykyään Siipo- ja Vääräjoki nimellä kutsutun, vesiväy-

län varrella. ”Jättiläisen kukkarokivi” -siirtolohkare on lähellä Raution kirkonkylää, joen ja siihen laskevan Hanhiojan muodostaman niemen kärjessä. Tämä on Sulevin mukaan Pähkinäsaaren rauhassa mainittu Suomen puolen rajakivi Hanhiojan suulla.

Kun projektin matkoille osallistuneet saivat omin silmin nähdä paikat ja kuulla Sulevin kertovan monivuotisista tutkimuksistaan, tuntuu tarina uskottavalta. Hänen Uumajassa asuvat tyttärensä miehineen ovat etsineet arkistoista rajalinjauksen dokumentteja. Sulevin virkatyö Tielaituksen tutkimus- ja suunnittelutyömaan päällikkönä takasi hänelle hyvät taidot karttojen ja maaston tutkimukseen. Eläkkeellä hän keräsi tietonsa yliopistojen käyttöön, sekä innosti projektimme kielirajatutkimusta uusille urille.

Pähkinäsaari – Majavaasaari rajalinja

1300-luvun erämaat jakanut rauhansopimus tehtiin Novgorodin tasavallan ja Tanska-Norja-Ruotsin alaikäisen kuninkaan Magnus Erikssonin (1316–1374) holhoojien kesken. Se määritteli Hansakaupan ja veronkannon oikeuksia sekä piirsi rajan katolisten ja ortodoksien Euroopan eli Rooman ja Konstantinopolin uskontokuntien välille. Tämän rajan vaikutukset ovat edelleen nähtävissä Suomen kansankulttuurissa ja murteissa. Se jatoi myös Pohjanmaan ja sen tuntumaan kielirajan, joka nykyäänkin näkyy maakuntahallinnossa: ruotsinkielinen Österbotten ja suomenkielinen Keski-Pohjanmaa.

Innostuimme etsimään Pähkinäsaaren rauhan rajamerkkejä myös Ruotsin puolelta, jossa se sopimustekstin mukaan päättyi ”Bjurö-Majavaasaari” eli Bjuröklubb -nimiseen kallioniemeen.

Matkalla tutustuimme Suomen sodan taistelupaikkoihin ja ensimmäisen rauhansopimuksen allekirjoituspaikkaan Lohtajan pappilaan.

Miksi Suomen sodan välirauhasopimus tehtiin juuri täällä kielirajan tuntumassa? Joidenkin historiantutkijoiden mielestä siksi, että Venäjän kenttäarmeijan sodanjohto luuli kielirajalle tullessaan, että Ruotsille kuuluva Suomi oli valloitettu, koska oli tultu vanhalle rajalle. Tämän muinaisen erämaita halkovan majavanpyyntirajan muistivat kenties myös Venäjän sotajoukkoihin kuulleet karjalaiset. Kun keisari kuuli, että aselepolinja oli sovittu Lohtajajokeen, hän suuttui ja määräsi armeijansa jatkamaan hyökkäystä Pyhäjoelle asti. Uusi aseleposopimus allekirjoitettiin Raahan Pattijoen rauhanpirtissä. Silloin oltiin jo kiistellyn Pähkinäsaaren rauhan toisen rajakiven, Pyhäjoen Hanhikiven, läheisyydessä. Uudeksi aselepolinjaksi sovit-

tiin Itä- ja Länsipohjan maakuntien raja Kaakamajoki.

Majavaasaarelle Bjurö ja rajakivelle Bygdesten

Ratanissa projektin oppaina olivat **Ritva ja Börje Lundberg**, molemmat kielimuurinmurtajia ja kielirajan asukkaita. Ritva syntyi Ykspihlajassa, valmistui opettajaksi ja muutti Ruotsiin. Avioliitto Ritvan kanssa ja muutto opettajaksi Tornionlaaksoon toi Börjelle suomenkielen taidon. Börje on syntyperäinen Ratanin kasvatti, jolla on muistissaan perimätietona saatu koko Ratanin kylän pitkä monivaiheinen historia. Kylässä tullaattiin 1700-luvulla kaikki Perämereltä etelään menevä terva ja vielä 1950–60 -luvulla se oli virkamieskylä, jossa asui tullimiehiä, merikapteenita sekä luotsilaitoksen ja postin henkilökuntaa.

Ritva ja Börje Lundbergin kodin lähellä on valtava kivi, nimeltään Bygdesten, sekin ”näky kauas merelle” ja lisäksi siinä on rajapyykimerkit. Nimen etymologiasta voi päätellä, että vanhana aikana tässä oli asutusraja. Bygde tarkoittaa asutettua seutua, kuten sanassa hembygd – kotiseutu. Alueella on myös Bygdeån kirkko ja seurakunta. Pohjoisesta tuleva purjehdusreitti kulki Merenkurkun Ruotsin rantaa ja siksi myös vanha tulli oli täällä.

Hiukan pohjoiseen on se Bjuröklubb, joka mainitaan Pähkinäsaaren rauhansopimuksessa. Nyt siellä on luotsiasema, venesatama, tuulen pieksämän korkean kallion laella maamerkkinä majakka sekä luonnonsuojelualue, jossa paikan historia kerrotaan muinaisuudesta nykypäivään.

Matka niemelle käy Lövägerin kirkon ja kirkkokaupungin kautta. Tämäkin on turistinähtävyys ja oiva majoituspaikka historiallisessa miljöössä. Vanhat hirsiset kirkkotuvat on kunnostettu hotellihuoneiksi. Suomen sodan historiasta tiedetään, että kesällä 1809 venäläisten joukkojen pääesikunta oli Lövägerin kirkkokaupungissa.

Teimme myös tutkimusmatkoja Perämeren ympärillä vanhoille ja nykyisille rajoille. Tutustuimme kielirajoihin ja Suomen sodan taistelupaikkoihin. Löysimme projektimme kuluessa kaiken kaikkiaan yllättävän paljon ihmisiä, jotka olivat murtaneet kielimuurin ja joilla oli usein syvä ymmärrys hankettamme kohtaan. Pyrimme selvittämään, kuinka kielimuurin murtuminen on sekä henkilökohtainen ja yksilöllinen, mutta myös laajempi jaettu ilmiö. Olen kuvannut tässä tekstissä vain joitakin tapaamiamme ihmisiä, sekä tilanteita ja paikkoja. Projektin aikana tehdyt äänitteet ja tieto luovutetaan Siirtolaisuusinstituutille.

Tankar om språkgränser och konsten att bryta dem

Här beskriver jag mitt eget "bottniska" perspektiv på två- och mångspråkigheten i Norden, samt delar mina iakttagelser om hur man överskrider språkgränsen. Det sker naturligtast i familjer där två språk används aktivt och det förekommer oftast vid gränser som till exempel "poikkinainti" i Tornedalen. Med detta menas äktenskap över älven och riksgränsen, men också flytten över språkgränser medför möjligheten att lära sig ett språk till. Mina tankar om tvåspråkighet utvecklades när jag bodde i Sverige och speciellt i Tornedalen, men också mina ungdomsår i Mellersta Österbotten med sin intressanta historia och talrika gränser har påverkat. Tornedalen är ett förvaltningsområde för finska språket i Sverige och i Österbotten finns det svensksbygd med levande språk och skarp gräns mot finnbygden.

I det forna Svearikets norra del, som också i de historiska källorna kallas Helsingebotten eller "Kainu-Caino", alltså dagens Öster- och Västerbotten, var det mycket vanligt att kunna flera språk. Fennoskandia hade inga gränser den tiden då människorna bosatte sig där, flyttade över Kvarken till Mellersta Skandinaviens ödemarker, "finnskogar", samt till Ishavet, "Ruijan rannoille", till dagens Nordkalott. Dessa historiska migrationer präglar vår kultur än idag. De har lämnat spår i landskaps- och kommungränser samt hörs i dialekter och tal.

Katolska korståg till Finland avslutades med freden i Nöteborg år 1323. Gränsen gick snett genom Fennoskandias norra del, från Ladoga till Mellersta Österbotten. Enligt fredsavtalet slutar gränslinjen på svenska sidan av Kvarken i Bjurö. Gränsdragningen fortsatte i samma sydöst-nordväst linje över Kölen till

norska kusten, eftersom ett par år senare slöts ett avtal mellan helsingar och kvener i Tälje år 1328, berättar Kvenlandsförbundets ordförande Björnar Seppola i vårt inspelade samtal i Karesuvando.

Han beskriver också den hopplösa kampen om att behålla kven/finska språket och att få status som Norges urbefolkning, med samma rättigheter och statligt stöd som samer. Han och sonen Leif Björnar är representeranter för kvener i Fenno-Ugriska folkens världsorganisation och de båda behärskar Nordkalottens tre språkvarianter: norsk/svensk/skandinaviska, kvenska/meänkieli/finska samt samiska! Släkten Seppola har flera generationers erfarenhet om livet i Yykeanperä, Skibotten, dessutom har Björnar studerat och forskat vid Tromsø universitet.

Grunden för artikeln är min egen pro gradu uppsats vid Tammerfors universitet om Ragnar Lassinantis första finska radioprogram i Sverige: "Pohjoiskalotti", Nordkalotten, samt 15 år som reporter för SR-Sisuradio Norrlands region i Haparanda. Under denna tid började jag inse att bryta språkgräns ger möjlighet att bilda vidare nätverk och skapa gränsöverskridande kontakter.

Under min tid i Haparanda började Botenviksbågens samarbete mellan kommunerna från Kokkola till Skellefteå. Verksamheten hade sin bas i Haparanda. Där träffade jag igen min ungdomsvän Kauppi Virkkala från Kaustby. Det var starten till projekter "från språkgräns till språkgräns", som ledde till förra årets resor, kurser och seminarier samt till denna artikel:

Ajatuksia kielirajoista niiden synnystä ja murtamisesta — Tankar om språkgränser och konsten att bryta dem.

Lähteet

- Ehrström, Christman (1986). *Kanonerna vid Oravais*, Eric Gustaf Ehrströms dagbok från 1808 och 1811 utgiven av Chrisman Erström. Borås: Centraltryckeriet AB Bokförlaget Legenda.
- Hårdstedt, Martin (2006). *Finska kriget 1808-1809*. Stockholm: Prisma.
- Hårdstedt, Martin & Göran Backman (1999). *Krig kring Kvarken*. Oravais historiska förening. Vasa: Arkimedia.
- Luoto T. A. Reima, Heikki Talvitie & Pekka Visuri (2008). *Suomen sota 1808–1809, taustat, tapahtumat, muistomerkit*. Espoo: Fenix-Kustannus Oy.
- Mantila, Harri (2000). *Lapin rajat ja murrerajat*. *Viritäjä*, 104 (2), 188–202.

- Tainio, Juha (2001). *Radiotallenteita Pohjoiskalotin kieli- ja kutuurioloista*. Pro gradu, Tampereen yliopisto.
- Voinmaa, Väinö (1947). *Hämäläinen eräkausi*. Porvoo Helsinki: Werner Söderström osakeyhtiö.

Haastattelut

- Honkanen, Kaarina
Juhola, Sulevi sekä muistiinpanot ja monistheet Siirtolaisuusinstituutin arkisto
- Lundberg, Börje
Seppola, Björnar